

Sabâ Makamı Seyri

İstanbul Belediyesi Konservatuvarı (Darül-Elhan) Türk Musikisi Talebe Cemiyeti

Ahmet Şefik Gürmeriç

[1904 - 1967]

Usûlü : S o f y a n

Sabâ Makamı

a) Durağı: Dügâh perdesidir.

b) Seyri: Çıkıcı veya çıkıcı-inici olarak kullanılmıştır.

c) Dizisi: Çargâh perdesindeki Zîrgüle'li Hicaz dizisine yerinde Sabâ dörtlüsünün eklenmesinden meydana gelmiştir.

K.S.S. aralıklı Sabâ dörtlüsü 18 komalık bir eksik dörtlüdür. Sabâ makamında karşılaştığımız bakiye bemollü re Hicaz perdesi, her ne kadar bakiye bemollü gösteriliyorsa da, aslında bu perdeyi 1-2 koma kadar daha dik basmak gereklidir. Başka değiştirme işaretimiz olmadı için bakiye bemollü ile gösterilir, fakat icrâ esnasında ve özellikle Sabâ dörtlüsünde daha dik basılır. Bununla beraber Çargâh perdesindeki Zîrgüle'li Hicaz dizisinde gezinilirken, bu perdeyi tam Hicaz perdesi olarak da basabiliriz. Fakat genellikle dikçe basmak gereklidir. Çünkü 18 komalık eksik dörtlü, tam dörtlü olma eğilimindedir.

Bâzen de tiz taraftaki bakiye bemollü lâ Şehnâz perdesini daha dik basmak gerekir. Ancak bu ses 1-2 koma değil, 2-3 koma daha dik kullanılır. Yâni Şehnâz perdesi yerine koma bemollü lâ Dik Şehnâz olarak basılır. O zaman tabiatıyla Çargâh perdesi üzerindeki Zîrgüle'li Hicaz dizisi bozulmuş olur. Bunun için üç ihtimâl hatıra gelebilir:

1) Çargâh perdesi üzerindeki Zîrgüle'li Hicaz dizisi değişip, Uzzâl dizisi hâline gelmiş ve bu dizinin bir kısmı, yâni Dik Şehnâz'a kadar olan kısmı kullanılmıştır. "Çargâh perdesinde Uzzâl dizisinin bir kısmı" diye belirtmemizin sebebi şudur: Böyle bir dizide Dik Şehnâz perdesinin arkasından Sünbüle perdesinin gelmesi gerekir ki, hiçbir Sabâ eserin tiz tarafında Sünbüle perdesi yoktur. Fakat "Uzzâl dizisinin bir kısmı" dersek, Gerdâniye perdesi üzerindeki Uşşak dörtlüsünün iki sesini içine alan bir bölgeyi kastederiz ki, mümkün olabilir. Bu, çok kuvvetli olmayan bir ihtimâl gibi gözüktür. Gerdâniye'de Uşşak dörtlüsü, daha çok Beste-Nigâr, Şevk-u Tarab ve Şevk'efzâ'da kullanılır.

2) Çargâh perdesindeki Hicaz'ın seslerinden biri olan koma bemollü mi Dik Hisar perdesi üzerine bir Segâh beşlisi gelmiştir ve bu yüzden Şehnâz perdesi yerine Dik Şehnâz perdesi basılır diye düşünebiliriz ki, bu daha uygun gibi görünüyor. Çünkü Dik Hisar perdesindeki Segâh beşlisinde Dik Şehnâz perdesinden sonra Tiz Segâh perdesi gelir. Bu perde ise Sabâ makamında rahatlıkla kullanılabilir. Bu şekilde meydana gelen dizinin ismi yoktur.

3) Şehnâz perdesi Çargâh perdesi ile karşılaştığı zaman yâni Çargâh perdesinden Şehnâz perdesinde sıçrama yapıldığı zaman, Şehnâz perdesinin daha dik basılma eğilimi kendini büyük bir açıklıkla belli eder. Şehnâz perdesinin bu dikleşmesini, üçüncü bir ihtimâl olarak, şu sebebe de bağlayabiliriz: Çargâh ve Muhayyer perdeleri arası 40 komalık bir majör altlıdır. Çargâh ve Nim Şehnâz perdeleri arası 35 komalık bir minör altlıdır. Çargâh ve Şehnâz perdeleri arası ise 36 komalık, 1 koma artmış minör altlı diyebileceğimiz bir altlıdır. İşte bu 1 koma artmış minör altlının, majör altlı olama eğilimi dolayısıyla, Şehnâz perdesinin daha dik basıldığını ve 40 komaya mümkün olduğu kadar yaklaşmak için Şehnâz yerine Dik Şehnâz kullanıldığını düşünebiliriz. Sabâ makamında bu sayılan sebeplerden birinin veya hepsinin etkisiyle, zaman zaman Şehnâz perdesi, Dik Şehnâz olarak kullanılır.

Eksi bazı nazariyâtcılar Sabâ makamını, Çargâh perdesindeki Zîrgüle'li Hicaz dizisine Uşşak dörtlüsünün alt iki sesinin, Segâh ve Dügâh perdelerinin eklenmesidir diye târif etmişlerdir. Bu yanlış değil, eksiktir. Bu açıdan Sabâ makamını 8 sesli bir dizi hâlinde de göstermek mümkündür.

Sabâ makamının 8 sesli bir dizi ile gösterilmesi basit makam olduğu intibânı uyandırabilir. Ancak unutulmamalıdır ki, makamın güçlüsünün 3.derece olması durak Dügâh perdesiyle tiz durak Şehnâz perdelerinin tam sekizli olmaması, durak perdesi üzerinde bulunan Sabâ dörtlüsünün eksik dörtlü olması dolayısıyla, Sabâ makamı basit değil, mürekkebe makamdır.

d) Güçlüsü: Sabâ dörtlüsünün 3.derecesi olan Çargâh perdesidir. Bu, makam için çok önemli bir perdedir. Bütün seyir esnasında eksen Çargâh perdesidir. Üzerinde Zîrgüle'li Hicaz çeşnisiyle yarım karar yapılır.

e) Asma Karar Perdeleri: Çargâh perdesindeki Zîrgüle'li Hicaz dizisinin ek yerindeki Gerdâniye perdesinde Hicaz'lı ve bunun 1 tanini altındaki Acem perdesinde Nikriz çeşnili; bunun da 1 K küçük mücenneb altındaki Dik Hisar perdesinde Hüzam çeşnili veya Segâh çeşnili asma kararlar yapılabilir. Fakat tiz taraftaki bu asma kararları çok fazla göstermek doğru değildir. Çünkü hem makam parlar ki, karakterine aykırıdır, hem de başka makama benzeyebilir. Bunlar çok çok az ve gerektiğe yapılmalıdır. Bunlardan başka makamın en önemli asma karar perdesi Segâh perdesidir. Bu perde üzerinde herhangi bir çeşni meydana gelmediği hâlde sık sık asma karar yapılır. Rast perdesinde de asma karar yapılabilir. Bu perde üzerinde Rast dörtlüsü vardır.

f) Donanımı: Si için koma bemollü, re için bakiye bemollü donanımı yazılır. Gerekli değişiklikler eser içinde gösterilir.

g) Perdelerin T.M.deki isimleri: Pestten tize doğru: Dügâh, Segâh, Çargâh, Hicaz, Dik Hisar, Acem, Gerdâniye, Şehnâz ve Dik Şehnâz, Tiz Segâh, Tiz Çargâh'dır.

h) Yeden'i: 2.çizgideki sol Rast perdesidir.

i) Genişlemesi: Sabâ makamı yapısı bakımından oldukça geniş bir seyir alanında sâhiptir. Bu bakımdan ayrıca genişletilmemiştir.

Seyri:

Çargâh perdesi civârından, bâzen de durak perdesinden seyre başlanır. Çargâh perdesi eksen olmak üzere diziyi meydana getiren çeşnilerde ve bütün dizide karışık gezinilir. Bu arada gereken yerlerde gerekli asma kararlar da gösterilir ve güçlü Çargâh perdesinde Zîrgüle'li Hicaz çeşnili yarım karar yapılır. Sonra yine karışık gezinilir Dügâh perdesinde Sabâ dörtlüsüyle tam karar yapılır.

Not: Sabâ makamının icrâsından sonra, yerinde Büselik dizi veya beşlisiyle karar verilirse, Sabâ Büselik; yerinde Kürdi dizi veya beşlisiyle karar verilirse, Sabâ Kürdi, yâni Sabâ Zemzeme makamı meydana gelir. Ancak, hemen bütün Sabâ Zemzeme eserler, Sabâ makamından sonra, hatta Çargâhdaki Zîrgüle'li Hicaz'dan sonra Kürdi üçlüsü ile karar verir.

S o f y a n U s û l ü

*) Dört zamanlıdır.

*) İki tane iki (2 +2 = 4) zamanın veya iki Nim Sofyân'ın birleşmesinden meydana gelmiştir.

*) 4/8'lik ve 4/4'lük iki mertebesi varsa da, 4/4'lük ikinci mertebe daha çok kullanılmıştır.

*) Pışrevlerde, İlâhîlerde, şarkılarda, türkülerde, oyun havalarında, kısaca özel usul mecburiyeti olmayan hemen her formada kullanılmıştır

Sofyan D a r b U s û l ü

1 . Darb :

(Dü-Üm) / [2 Zamanlı ve Kuvvetli]

2 . Darb :

(Te) / [1 Zamanlı ve Yarı Kuvvetli]

3 . Darb :

(Ke) / [1 Zamanlı ve Zayıf]